

УДК 37.015.31:7

М. М. ЮДІН

ІНТЕГРАЦІЯ МИСТЕЦТВ В ЕСТЕТИЧНОМУ ВИХОВАННІ

У статті розглянуто особливості естетичного виховання дітей у сучасних умовах з використанням інноваційних педагогічних методів.

Наголошено на ролі мистецтва в естетичному вихованні як одному із головних складників цілісного процесу формування свідомого інтелектуально розвинутого громадянина.

Належне сприйняття творів мистецтва, що відображають життя лише при-таманними їм засобами і передусім сферу людських почуттів, активно сприяє формуванню естетичної свідомості, смаків та художньої культури в цілому. Що ж до завдання естетичного виховання особистості, то воно має зводитись до певного розвитку інтелектуального та чуттєвого складників. Завдяки мистецтву активізується творчий потенціал особистості. Беззаперечним залишається той факт, що чим раніше та енергійніше цей потенціал буде закладено, тим активніше й наполегливіше буде засвоювати людина цінності світової художньої культури, а отже, разом з естетичними потребами ростиме і його естетична свідомість, що має стати основою інтелекту.

Ключові слова: естетичне виховання, інтеграція, міжпредметні зв'язки, інноваційні підходи, синтез.

Актуальність теми зумовлена тим, що зі зміною суспільства, вибором нових орієнтирів і цінностей, розвитком технічних засобів перед національною освітою постає проблема перегляду сталих підходів до організації естетичного виховання, яке ми розглядаємо як основу формування високоінтелектуальної, високодуховної особистості. При цьому мистецтво має відіграти особливу роль у формуванні людини майбутнього, адже діти стають іншими. Надто швидкими темпами зростає рівень їх інформованості, що, безперечно, накладає свій відбиток на рівень сприйняття вчителя, педагога.

Фактично це стосується всіх напрямів як освітньої, так і виховної роботи. Але особливої актуальності, на нашу думку, ці процеси набувають в організації естетичного виховання, де без залучення інноваційних методів і, передусім, таких, як інтеграція, вирішити ці питання буде надто складно.

Питання пошуку інноваційних підходів у педагогіці не є новим. Ним переймався ще Платон, радивши враховувати міжпредметні зв'язки. Його послідовниками в цьому питанні не лише з інших країн, але й з різних часів були Я. А. Каменський, К. Д. Ушинський, В. О. Сухомлинський, Л. Г. Савенкова. Проблем комплексного підходу до вивчення мистецтв та використання їх у виховному процесі торкалися І. Ю. Рєпін, В. П. Вахтеров, С. Т. Шацький, Ю. К. Кабанський, Н. Ф. Талізін. Проблему інтеграції мистецтв досліджували Л. В. Занкова, І. Я. Лернер, В. В. Краєвський, В. В. Давидова, Ю. Б. Борєв. У питаннях розвитку духовності дитини особливого значення мистецтву надавали Л. С. Виготський, О. В. Григор'єв, О. В. Запоро-

жець, В. С. Мухіна. Розуміння того, що загальний розвиток дитини неможливий поза естетичним вихованням, оскільки в його основі розвиток емоційно-чуттєвого ставлення до дійсності, окреслювали в своїх роботах П. Я. Гальперін, М. Ю. Кистяковська, Д. Б. Ельконін. Ціла плеяда вчених (О. О. Мелик-Пашаєв, Л. С. Виготський, В. Д. Зеньковський) стверджували, що саме в творчій, мистецькій діяльності відбувається становлення індивідуальності дитини. Наукові дослідження у сфері вивчення можливостей мистецтва щодо формування художніх здібностей дітей та розробку відповідних форм, методів, засобів, долучення дітей до мистецтва здійснювали М. С. Каган, Є. В. Квятковський, Б. М. Неменський, Л. В. Компанцева, Б. П. Юсов. Проблему синтезу мистецтв як засобу художньо-творчого розвитку дитини порушено в дослідженнях М. С. Кагана, Б. П. Юсова, Ю. Б. Борєва та ін.

Мета статті – зацентувати увагу педагогічної спільноти на важливості та необхідності використання в естетичному вихованні інноваційних методів загалом та інтеграції зокрема.

Естетичне виховання забезпечує процес формування здібностей людини бачити красу навколишнього світу, створювати й розуміти мистецтво. Естетичне виховання – це напрям виховної роботи, сутність якої полягає в організації естетичної та художньої діяльності, спрямованої на оволодіння естетичними знаннями, формування естетичних потреб та поглядів. Його завданням є забезпечення здатності повною мірою сприймати прекрасне в мистецтві й навколишньому світі, залучення дітей до художньої творчості, сприяння розвитку здібностей та вмінь у тому чи іншому виді мистецтва. Головною метою естетичного виховання є формування естетичної культури особистості. Естетична культура – найважливіший компонент духовної культури особистості, що характеризується мірою оволодіння нею естетичними (художніми) знаннями, ідеалами, почуттями, потребами, естетичним смаком, інтересами, а також досвідом художньої діяльності. Відповідно до структури естетичної культури зміст роботи щодо її формування спрямовано на розвиток естетичної свідомості, емоційної сфери дітей засобами естетики.

Виховання естетичної культури передбачає також організацію всебічної художньо-естетичної діяльності (виконавської, пізнавальної, дослідницької, емоційно-оціночної тощо). Засобами естетичного виховання, передусім, є мистецтво, включаючи його різні види та жанри. Основою художньої культури особистості є її ставлення до мистецтва: потреба в спілкуванні з мистецтвом, знання у сфері мистецтва, уміння сприймати твори мистецтва та естетично їх оцінювати, а також здатність до художньо-творчого самовираження в тому чи іншому виді мистецтва. Щодо сформованості естетичної культури, то критеріями можуть бути знання основ мистецтва, історико-культурних традицій, прагнення до їх творчого освоєння та збереження, наявність бажання спілкуватися з мистецтвом і природою.

При виконанні таких завдань ми покладаємося на інноваційні методи, зокрема інтегровані уроки.

На сьогодні процес інтеграції має масштабні тенденції. Особливого поширення він набув у мистецтві, освіті, науці. Інтеграція (від. лат. *integratio* – відновлення, поєднання, *integer* – цілий) – це процес об'єднання, зближення окремих диференційованих частин, елементів в одне ціле. Зосереджуючи увагу на визначенні терміна “інтеграція” в педагогічному та естетичному аспектах, варто зауважити, що ми розглядаємо інтеграцію як взаємопроникнення елементів, які є роз'єднаними, однак мають генетичну спільність: внутрішні зв'язки наук, мистецтва, знання та уявлення про світ, людину тощо. Виникнення інтеграції – результат високого рівня реалізації міжпредметних зв'язків, які передбачають не просто контакти, комунікацію предметів, а встановлення глибоких зв'язків, оскільки засновуються на спільних для кількох предметів наукових ідеях, концепціях, що і створює уяву про людину, світ, культуру. Науковці вважають, що інтеграція в сучасній школі здійснюється за кількома напрямками та різними рівнями, зокрема внутріпредметному та міжпредметному. І хоча міжпредметні зв'язки – це проблема давня, проте, вона досить актуалізована в сучасних умовах. Школа не може обмежитися лише засвоєнням учнями окремого обсягу знань, фактів. Її завдання – навчити школярів самостійно поповнювати свої знання, орієнтуватися в бурхливому потоці інформації. Школа має навчити аналізувати, порівнювати, узагальнювати, тобто того, що знадобиться людині в житті. Інтеграція мистецтв в естетичному вихованні та процесі розвитку дітей не просто можлива, а й необхідна, оскільки окремі види мистецтв презентують один і той самий об'єкт під різним кутом, використовуючи різні засоби, форми та методи, які характерні для певного виду мистецтва, що інтегрують і створюють в уяві дитини цілісний образ. До поняття “інтеграція” близький і термін “синтез”. І науковці, і практики розглядають питання синтезу мистецтв (Ю. Б. Борев, М. С. Каган, Т. Г. Пеня, Б. П. Юсов) як унікального засобу естетичного розвитку дитини. Зацікавленість учених пояснюється тим, що синтез мистецтв зумовлює їх взаємозбагачення, посилює пізнавальні та виховні можливості мистецтва, сприяє активному художньому розвитку дітей. На нашу думку, найунікальнішою формою саме синтезу мистецтв є театр, який необхідно розглядати як вагомий фактор розвитку особистості дитини, як унікальне середовище її творчої активності та самореалізації. Отже, однією з найактуальніших проблем є проблема синтезу різних видів мистецтв і його впливу на дитину. Зацікавленість учених викликана тим, що синтез мистецтв зумовлює їх взаємозбагачення, посилюючи пізнавальні та виховні можливості мистецтва.

Звернення до синтезу мистецтв пов'язане з психологічними особливостями дитини. Окремі види мистецтва спричиняють активний вплив на різні сторони психіки дитини: емоції, мислення, уявлення, тощо. Однак усебічний розвиток дитини формується під впливом синтезу саме різних видів мистецтв. Автори інтегрованих програм поряд із суто естетичними

завданнями окреслюють і моральну спрямованість вивчення мистецтв, розставляючи в ній акценти зовнішньої соціальності, тобто усвідомлення дітьми свого місця в світі, поняття Батьківщини, добра, зла, любові до батьків, моральної відповідальності щодо стосунків між людьми та ставленням до природи, усвідомлення того, що є її (дитини) власною душею, совістю, самооцінкою тощо.

Здавалося б, підходи та напрями роботи визначено. Однак практика інтеграційного використання мистецтв в естетичному вихованні дітей має цілу низку невирішених або вирішених неповною мірою проблем, що фактично лежать на поверхні. Серед них і недостатнє науково-методичне забезпечення процесу використання мистецтва в естетичному вихованні дітей, і недостатня підготовленість педагогів до роботи з використанням інтеграції мистецтв в естетичному вихованні. Однак ці проблеми найближчим часом мають бути вирішені, як і питання інтеграції інших предметів у шкільній програмі, передусім, мистецтва. Тим паче, що рух до інтегративного поєднання дисциплін саме художньо-естетичного циклу почався значно раніше, ніж в інших загальноосвітніх галузях. Причина цього полягає в генетичній спорідненості мистецтв і специфіці впливу художнього образу на свідомість дитини. За В.П. Юсовим, слід вирізняти чотири типи взаємодії мистецтва:

- міжпредметні зв'язки (література, музика, образотворче мистецтво);
- поєднання предметів обов'язкового циклу із заняттями іншими видами мистецтва в позаурочний час;
- викладання окремих видів мистецтва на поліхудожній основі, із залученням аналогів та стимулів з інших видів мистецтва;
- комплексний підхід до поліхудожнього виховання школярів, що характеризується певною мірою взаємодії мистецтв та тривалістю занять на кожному віковому етапі.

Безперечно, інтегрувати на уроці можна будь-які елементи педагогічного процесу, але вони мають стати тією субстанцією, на яку як на своєрідний стрижень нанизується навчальний матеріал, вибудований у нову систему, і ця система має забезпечувати панівну роль мистецтва в школі, сприяти розвитку дитячої творчості, принаймні в процесі естетичного виховання дітей та підлітків.

Інтегрований урок – це особливий, структурно вибудований педагогічний процес, спрямований на розвиток здібностей учнів аналізувати, розглядати, сприймати будь-які явища з різних поглядів та розвиток уміння використовувати вже здобуті знання з різних джерел для розв'язання конкретного творчого завдання.

Інтегровані уроки мистецтва мають певні переваги, а саме:

- підвищують мотивацію, формують пізнавальний інтерес учня;
- сприяють формуванню та сприйняттю цілісної наукової картини світу: теоретичної, практичної, прикладної;
- сприяють розвитку навичок з певних видів мистецтв: музики, образотворчого мистецтва тощо;

- допомагають систематизувати знання;
- сприяють розвитку естетичного сприйняття твору, уваги, пам'яті, логічного та творчого мислення;
- сприяють зростанню професійної майстерності вчителя, оскільки вимагають володіння новими методиками та технологіями.

Отже, як мета навчання, інтеграція допомагає школярам сприймати світ у цілому, пізнавати красу навколишнього середовища. При підготовці та проведенні інтегрованих уроків, доречним буде процес розподіляти на три основні етапи: підготовчий, виконавчий, рефлексії.

До поняття “підготовчий етап” слід віднести планування уроку, включаючи забезпечення вчительської групи (якщо урок проводиться колективно) та побудову змісту уроку. На етапі планування уроку необхідно узгодити його мету, завдання, тематику, структуру та зміст із колегами. Структура інтегрованого уроку мистецтв схожа зі структурою традиційного, але більш технологічна, має певні особливості та відзначається:

- особливою чіткістю, компактністю, ілюстративністю;
- логічною взаємозумовленістю та поєднанням матеріалу інтегрованих мистецтв на кожному етапі уроку;
- великою інформативністю навчального матеріалу;

При підготовці до інтегрованого уроку мистецтв необхідно ретельно підбирати пізнавальний матеріал, який весь час стимулював би зацікавленість учня, забезпечити вдумливе використання технічних засобів навчання.

Що ж до “виконавчого етапу” інтегрованого уроку, то від самого початку важливо не втратити інтерес до теми. При цьому способи викликати зацікавленість можуть бути різними. Наприклад: при вивченні теми з розділу “Регіональна культура” (“Обряди регіону”) доцільно використовувати відео-, аудіозаписи, можливе живе виконання фрагментів обрядів тощо, використання костюмованих елементів. Включення ігрових моментів поглиблює знання учнів, створює атмосферу співпраці (діти можуть підготувати фрагмент обряду як домашнє завдання).

Застосовуючи варіантність методів та прийомів на уроці, вчимо дітей аналізувати спільні ознаки в мистецтві, зіставляти музику й живопис, музику та слово, живопис і поезію, збагачувати духовний світ дітей через спілкування з прекрасним. Головне – це викликати в дітей бажання бути “тематично активним” протягом уроку. Поєднання різних видів мистецтв дає можливість не тільки презентувати кожне з них, а й виявити їх взаємодію. Завершує урок “етап рефлексії”, де ситуацію аналізують учні, а викладач формулює чіткий висновок.

Якщо ми ставимо собі за мету уроку сформулювати цілісне уявлення про тему лише впродовж одного уроку, то тоді значно активізуються всі його елементи. Наприклад, у роботі зі старшокласниками напрочуд вдалим видався урок з оглядової теми “Сумщина культурно-мистецька”, на якому розглядали такі питання: “Коротка історія Сумщини” (з використанням відеоматеріалу, живопису), “Мистецькі та духовні витoki Сумщини” (істо-

рико-мистецький огляд із включенням тем обрядової спадщини, аудіоприслуховування та відеозапис), перегляд фрагменту обряду у виконанні учнів (як домашнє завдання), “Славетні митці – наші земляки” (короткий огляд, починаючи від творчості Д. Бортнянського та М. Березовського, з елементами прослуховування церковного піснеспіву, відеоматеріал), “Художники Сумщини” (із запрошенням на урок заслуженого художника України О. Чередніченка з демонстрацією його власних робіт). Активність учнів на підсумковому етапі була максимальною. Звичайно, формою уроку, зокрема інтегрованого, можуть користуватися як позашкільні заклади, так і заклади мистецтв. Наприклад, цікавою виявилась спеціальна програма для зовсім маленьких відвідувачів театру, побудована за всіма ознаками уроку. До початку вистави – української народної казки “Колобок” – дітям нагадали зміст казки, окремо була опрацьована тема виготовлення українського хліба. На відповідному етапі діти малювали персонажів казки, демонструючи своє вміння, зокрема, відтворювати навколишній світ. Переможцю цього “конкурсу” було надане право зліпити “Колобка”. А поки створювався “Колобок”, діти за допомогою вчителя та спеціально підготованого відео пізнавали таємниці випікання хліба. Після завершення вистави відбулось надто активне обговорення, підбиття підсумку “уроку-заходу”, а головне – вирішено одразу кілька питань, серед яких:

- навчання дітей малювати й пізнавати світ за допомогою малюнка;
- формування любові та поваги до хліба;
- прищеплення любові до театру.

Підготовка таких уроків вимагає від педагога творчого підходу, любові до своєї професії, відповідних знань, умінь та професійного досвіду.

Отже, інтегровані уроки мистецтва, як правило, мають великий емоційний вплив на внутрішній світ дитини, спонукають до творчості, пробуджують любов до мистецтва та потребу спілкування з ним, а це і є запорукою успіху в естетичному вихованні здобутків у формуванні інтелектуально розвинутого свідомого громадянина України.

Висновки. Якщо розглядати інтелект і духовність громадян як основу міцності й могутності держави, то пріоритети в країні об’єктивно повинні бути віддані освіті. Саме освіта має стати тією силою, яка забезпечить майбутнє країни, аби було це майбутнє впевненим і щасливим.

Сталось так традиційно, що освіта в Україні завжди була на належному рівні, і використання та наполегливий пошук інноваційних методів у вихованні дітей і молоді повинні й надалі забезпечити їй ці позиції.

Список використаної літератури

1. Безрукова В. С. Интеграционные тенденции в развитии педагогического знания / В. С. Безрукова // X Царскосельские чтения : сб. матер. конф. / под общ. ред. В. Н. Скворцова. – Санкт-Петербург : ЛГУ им. А. С. Пушкина, 2006. – Т. 2. – С. 12–15.
2. Каптерев П. Ф. Об эстетическом развитии и воспитании / П. Ф. Каптерев // Избр. педаг. соч. / под ред. А.М. Арсеньева. – Москва : Педагогика, 1982. – С. 91–109.
3. Комарова Т. С. Интеграция в системе воспитательно-образовательной работы детского сада : пособ. для пед. дошк. учр. / Т. С. Комарова, М. Б. Зацепина. – Москва : МОЗАИКА : СИНТЕЗ, 2010. – 144 с.

4. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції “Мистецька освіта та мистецтво освіти в контексті формування сталого суспільства” 12–13 травня 2005 р. – Київ, 2005. – Ч. 2. – 234 с.

5. Островская О. В. Уроки изобразительного искусства в начальной школе: 1–4 кл. : пособие для учителя / О. В. Островская. – Москва : Владос, 2004. – 276 с.

6. Торшилова Е. Г. Воспитание художественного вкуса при восприятии произведений искусства / Елена Торшилова / Искусство // Искусство и образование. – 2002. – № 6. – С. 11–14.

Стаття надійшла до редакції 12.09.2014.

Юдин Н. М. Интеграция искусств в эстетическом воспитании

В статье рассматриваются особенности эстетического воспитания детей в современных условиях с использованием инновационных педагогических методов.

Подчеркивается особая роль искусства в эстетическом воспитании как одной из главных составляющих целостного процесса формирования сознательного интеллектуально развитого гражданина.

Должное восприятие произведений искусства, отражающих жизнь только при-сущими им средствами и прежде всего сферу человеческих чувств, активно способствует формированию эстетического сознания, вкусов и художественной культуры в целом. Что же касается задачи эстетического воспитания личности, то она должно сводиться к определенному развитию интеллектуального и чувственного компонентов. Благодаря искусству активизируется творческий потенциал личности. Безусловным остается тот факт, что чем раньше и энергичнее этот потенциал будет заложен, тем активнее и настойчивее человек будет усваивать ценности мировой художественной культуры, а следовательно, вместе с эстетическими потребностями будет расти и его эстетическое сознание, которое должно стать основой интеллекта.

Ключевые слова: эстетическое воспитание, интеграция, межпредметные связи, инновационные подходы, синтез.

Yudin N. The Integration of Arts in the Aesthetic Education

The article written by discusses the features of aesthetic education of children in modern conditions using innovative teaching methods.

Considering the aesthetic education the one of the main components of a holistic process of forming consciously intellectually matured citizen, in the article it is emphasized that the special role is belong to art in this process.

The proper perception of the works of art that reflects life by inherent means and first of all the sphere of human's senses, actively contributes to the process of forming of the aesthetic consciousness, tastes and artistic culture in general. As for the problem of the aesthetic education of a person, it should be restricted to the specific development of the intellectual and the sensory components. Thanks to the art the creative potential of the individual is activated. There is no doubt that the earlier and more enthusiastic this potential will be laid, the more active and the more persistently people will learn the values of world's art culture. As a result the aesthetic needs will grow alongside with the human aesthetic consciousness, which is to be the basis of intelligence.

To perform these tasks, the teaching methods should be modern and use an integration of forms and synthesize the various educational disciplines, especially the humanities subjects in the paradigm of culture. It also must include the creation of integrated courses and all the school subjects need to be in the special interlinkage.

So the ideas of integration more insistently will be used in school practice. Now it is not a surprise to see the lessons that teachers of different subjects spend together. The purpose of these lessons is to ensure the integration processes.

Key words: aesthetic education, integration, inter-subject relationships, innovative approaches, synthesis.